

कोभिड-१९ र बाढीको प्रकोप : मिश्रीत जोखिमको रोकथाम

सामुदायिक विपद व्यवस्थापन समितिहरूसंगको अध्ययनद्वारा तयार गरिएको -ज्येष्ठ, २०७७

योको ओकुरा, साजन न्यौपाने, विक्रम राना

तस्वीर सौजन्य: मर्सि कोर

In partnership with:

पृष्ठभूमि

परिचय

मध्ये जेठ महिनाबाट शुरू हुने मनसुनसँगै नेपालमा बाढीको जोखिममा रहेका समुदायहरूको लागि कोभिड-१९ पनि एउटा गम्भीर जोखिमको रूपमा देखा परेको छ। विरामीको संख्या लगातार बढिरहेको छ, र हालसम्म (जेष्ठ ३०, २०७७) संक्रमित व्यक्तिहरूको संख्या ४६९४ पुगिसकेको छ। यो संख्या तुलनात्मक रूपमा बढ्दै गएको र वैदेशिक रोजगारीमा रहेका नेपालीहरू स्वदेश फर्किने क्रम जारी रहेकोले देश एउटा महामारीको उच्च जोखिममा रहेको छ। कोभिड-१९ ले विश्वव्यापी रूपमै रोजगारीलाई प्रभावित पारेको वर्तमान अवस्थामा ६ लाख जति नेपालीहरू निकट भविष्यमै स्वदेश फर्किने प्रक्षेपण गरिएको छ^१। फाल्गुन/चैत्र महिनामा मात्रै भन्दा ५ लाख नेपालीहरू भारतबाट विना परीक्षण नेपाल प्रवेश गरेका छन्^२। लक्षण नदेखाउने संक्रमण पनि देखिएको छ, र संक्रमण पत्ता लागेको समयमा केवल १ प्रतिशतमा लक्षण देखिएको छ^३। सीमित सुविधा तथा साधन श्रोत भएको नेपाललाई यो महामारीको विरुद्ध लड्नको लागि तत्काल थप सहायताको आवश्यकता रहेको छ।

कोभिड-१९ सँग सम्बन्धित जोखिम बाहेक नेपालमा प्रकोपको पनि अत्यन्तै उच्च जोखिम रहेको छ। कुल भूभागको असी प्रतिशत जमीन एक वा एक भन्दा बढी प्रकोपको जोखिममा^४ रहेकोमा बारम्बार आइपर्ने र विध्वंसात्मक प्रकोपको रूपमा बढी रहेको छ। बाढीले मानिसहरूलाई अग्लो भूभागमा जम्मा हुन र भीडभाड हुने आपत्कालीन उद्धार स्थलमा सुरक्षित भएर बस्नुपर्ने अवस्था ल्याइदिन्छ। साथै, बाढी र यसले निम्त्याउने घर बगाउने, एकिकृत बस्ती र दुषित पानी जस्ता समस्याहरूले कारण जल उत्पन्न, लामखुट्टे लगायतका कीराले सार्ने तथा सरुवा रोगको महामारी र संक्रमण बढाइदिन्छ। अत्यन्तै महत्वपूर्ण पुर्वाधारहरू क्षतिग्रस्त भएमा स्वास्थ्य तथा अन्य अत्यावश्यक सेवाहरू सम्मको पहुँच सिमित हुनसक्छ।

पछिल्ला वर्षमा आएका विध्वंसात्मक बाढीहरू मध्ये अधिकांश मनसुनकै समयमा अर्थात् आषाढ र भाद्रको बीचमा आएका हुन। सरकार र समुदायहरूले कोभिड-१९ बाट हुन सक्ने जोखिम समेतलाई ध्यान दिँदै अब वर्षा यामको लागि तयारी गर्नुपर्दछ। [बाढी उत्थानशीलताका लागि जुरिच गठबन्धन](#)का सदस्य संस्थाहरू मर्सी कोर, प्राक्टिकल एक्शन र आइ एफ आर सी रहेका छन्। मर्सी कोर र प्राक्टिकल एक्शनले बाढीको जोखिम रहेका जनसंख्याको अवस्था बुझ्न र आउँदो वर्षा याम तथा कोभिड-१९ को थप जोखिम सम्बन्धमा अभ्र राम्रो तयारीको लागि सरकार, दातृ संस्था तथा समुदायहरू समक्ष सुझाव प्रस्तुत गर्नको लागि ५ वटा जिल्लामा रहेका ४६ सामुदायिक विपद व्यवस्थापन समिति(सा.वि.व्य.स) हरूको अध्ययन गरेका थिए।

^१ काठमाडौं पोस्ट (८ जेठ, २०७७) एउटा प्रतिवेदन अनुसार वैदेशिक रोजगारीमा रहेका कम्तीमा ५ लाख नेपालीहरू यथाशिघ्र घर फर्कन इच्छुक रहेका छन्। <<https://tkpo.st/3e66VIA>> (१३ जेष्ठ, २०७७ मा हेरिएको)

^२ नेपाली टाइम्स (१८ चैत्र, २०७६) विदेशबाट फर्किनेहरूसँगै कोरोना भाइरस पनि नेपालका ग्रामीण भेगमा पुग्न सक्छ <<https://www.nepalitimes.com/here-now/returnees-may-be-taking-coronavirus-to-rural-nepal/>> (१३ जेष्ठ, २०७७ मा हेरिएको)

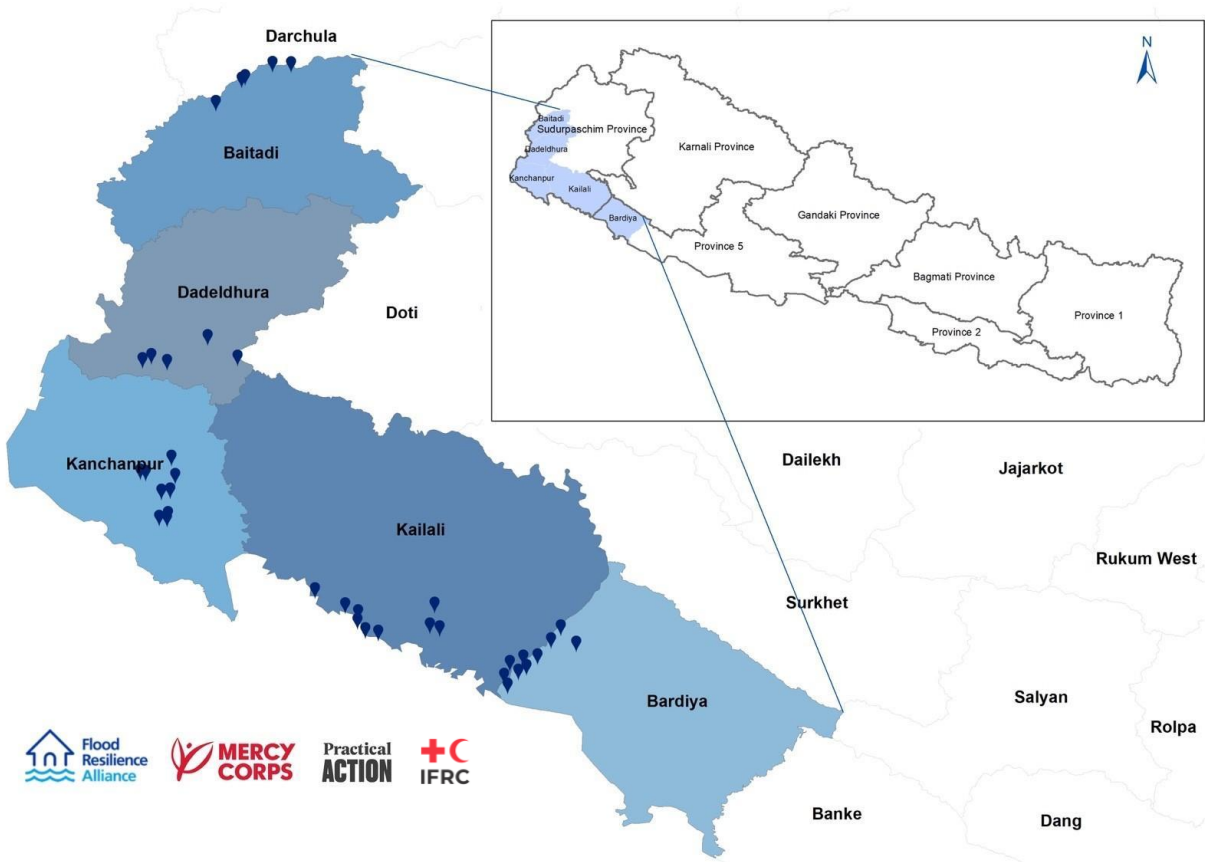
^३ विश्व स्वास्थ्य संगठन (७ चैत्र, २०७६) पछिल्लो स्थितिको जानकारी ५ कोरोना भाइरस रोग, २०१९: <https://www.who.int/docs/default-source/nepal-documents/novel-coronavirus/who-nepal-sitrep/5-who-nepal-situpdate-covid-19-20052020-final.pdf?sfvrsn=7552c8ba_4> (१३ जेष्ठ, २०७७ मा हेरिएको)

^४ विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा पुनरुत्थानको लागि विश्वव्यापी सुविधा (२०१९) नेपाल <<https://www.gfdr.org/en/nepal>> (३ जेष्ठ, २०७७ मा हेरिएको)

अध्ययन विधि

मुल्यांकन कार्यको लागि बैतडी, बर्दिया, डडेल्धुरा, कैलाली र कञ्चनपुर (अनुसुची १) जिल्लामा गरि ४६ वटा सामुदायिक विपद व्यवस्थापन समिति लक्षित गरिएको थियो । पाँच वटा जिल्लाका ४६ वटा समुदायमा कुल २७,६७६ जनसंख्याको बसोबास रहेको छ । नेपालमा सामुदायिक विपद व्यवस्थापन समितिले स्थानीयवासी संगको अत्यन्तै निकट सहकार्यमा प्रकोप व्यवस्थापन सम्बन्धी क्रियाकलाप संचालन गर्ने संरचनाको रूपमा काम गर्दछन् । बैशाख २३ देखि जेष्ठ २ गते सम्म सा.वि.व्य.सका प्रतिनिधिहरूसंग प्रश्नावलीमा आधारित टेलिफोन अन्तर्वार्ता गरि अध्ययन सम्पन्न गरिएको थियो । मर्सी कोर र प्राक्टिकल एक्सनका परियोजना कार्यान्वयन क्षेत्रमा पर्ने सा.वि.व्य.सहरूको छनोट भौगोलिक तथा अर्थ-सामाजिक अवस्थाको साथै यस संकटको समयमा अन्तर्वार्ताको लागि उनीहरूको उपलब्धताको आधारमा गरिएको थियो ।

बैतडी, बर्दिया, डडेल्धुरा,कैलाली र कञ्चनपुरमा सर्वेक्षण गरिएका समुदाय

निष्कर्षको सारांश

- सामुदायिक विपद व्यवस्थापन समितिहरूले कोभिड-१९ संकटको अत्यधिक जोखिम समेत रहेको कारणले समुदायहरूलाई वर्षा याममा आउन सक्ने बाढी तथा पहिरोले अत्यन्तै प्रभावित पार्नेछ भनि जानकारी गराएका छन् । समुदायहरूका अर्थ-सामाजिक अवस्थालाई यसै पनि कोभिड-१९ ले अहिले नै प्रभावित पारिसकेको छ । लकडाउनले मानिसहरूको आम्दानीमा प्रभाव पार्नुका साथै अत्यावश्यक सेवाहरूसम्मको उनीहरूको पहुँचलाई सिमित तुल्याइदिएको छ । सर्वेक्षण गरिएका मध्ये ६० प्रतिशत समुदायले खाद्यान्न अभाव प्रमुख जोखिमको रूपमा रहेको बताएका छन् । विशेष गरी दलित लगायतका सिमान्तकृत जनसंख्याले बढी अप्ठेरो अवस्थाको सामना गर्नु परिरहेको छ । त्यसै गरि खाद्यान्नको मुल्य वृद्धि, पिउने पानीको अभाव र बजार बन्दको कारणले कृषि उत्पादन विक्रि गर्न असहज हुने लगायतका चुनौतीको पनि समुदायहरूले सामना गरिरहनुपरेको छ ।
- सबै समुदायले बाढी र पहिरो गएको खण्डमा जम्मा हुनको लागि सुरक्षित स्थान छुट्याएका वा पहिचान गरिसकेका छन् । यद्यपि, त्यस प्रकारका सुरक्षित स्थानमा दुरी कायम गर्ने कुरा एउटा प्रमुख चुनौती हो । स्वच्छता कायम गर्न पनि गाह्रो छ, किनभने ४३ प्रतिशत स्थानमा हात धुने सुविधा छैन भने ५७ प्रतिशत स्थानमा हात धुने साबुन मौज्जातमा राखिएको छैन । यदि कोभिड-१९ संक्रमणको अवस्था आएमा संक्रमितलाई छुट्टै राख्ने, आवतजावत तथा भिडभाडलाई सिमित गर्ने, सिमित श्रोत साधनकै बीच पनि स्वच्छ खाना खाने बानी प्रवर्द्धन गर्ने, र स्थानीय सरकारसंग समन्वय गर्ने आफ्नो भूमिकाको सम्बन्धमा सा.वि.व्य.सहरु जानकार छन् ।
- घरधुरीहरूमा पिउने पानीको अभाव र हात धुने साबुन लगायतका सरसफाई र तथा स्वच्छताका लागि आवश्यक सामग्रीको अभाव रहेको कुरा पनि प्रष्टै छ । स्थानीय सरकारहरूले हात धुने साबुन र सरसफाईका सामग्रीहरू वितरण गरिरहेका भएता पनि त्यो अपर्याप्त रहेको गुनासो समुदायहरूले गरिरहेका छन् । लगभग ३० प्रतिशत सा.वि.व्य.सहरुले गरेका अवलोकन अनुसार लकडाउनको कारण बजार बन्द भएकाले स्वच्छता र सरसफाईका अत्यावश्यक सामान खरिद गर्नको लागि प्रतिस्पर्धाको अवस्था रहेको छ । सफा पानी तथा स्वच्छता र सरसफाईका सामग्रीको अभावले गर्दा वर्षा याममा जलउत्पन्न रोग र कोभिड-१९ दुवै सन्ने जोखिम बढ्ने छ ।
- हरेक ५ मध्ये १ समुदायमा बाढी र पहिरोको समयमा स्वास्थ्य सेवासम्म पहुँच हुँदैन । लकडाउनको कारणले भएको यातायातको असुविधाले गर्दा स्वास्थ्य केन्द्रसम्म कसरी पुग्ने भन्ने बारेमा समुदायहरू अहिलेदेखि नै चिन्तामा छन् । दिर्घरोगी लगायत बढी जोखिममा रहेका समुहहरूलाई वर्षा याममा औषधि उपचारको व्यवस्था गर्न थप अप्ठ्यारो पर्न सक्छ । हाल सिमित आवतजावतका बीच स्वास्थ्य केन्द्रसम्म पुग्न कसरी सघाउने, र सुरक्षित स्थान लगायतमा कोभिड-१९ को जोखिमका बीच कस्तो व्यवस्थापन गर्ने भन्ने सम्बन्धमा सुझाव प्राप्त गर्न बडा तथा गाउँपालिका/नगरपालिकासंग समन्वय गर्नु समुदायको लागि अत्यन्तै महत्वपूर्ण हुन्छ ।
- जम्मा १७ प्रतिशत समुदायहरूमा मात्रै क्वारेन्टाइनको सुविधा रहेकोमा ति मध्ये २२ प्रतिशत क्वारेन्टाइनहरू बाढी तथा पहिरोबाट सुरक्षित छैनन् । अधिकांश समुदायमा बस्ती खाली गर्न र एकान्तवासको लागि तोकिएका सुरक्षित स्थानहरू बाहेक अन्य वैकल्पिक सुरक्षित क्षेत्र छैनन् ।
- सा.वि.व्य.सहरुले कोभिड-१९ को पुर्वतयारी र प्रतिकार्यको लागि अत्यावश्यक कार्यसंचालन संयन्त्रको रूपमा कार्यरत छन् । सर्वेक्षणको समयसम्म समुदायहरूमा कोभिड-१९ का विरामी नभए पनि सा.वि.व्य.सीहरूले स्थानीय सरकार र अन्य समुहहरूसंगको समन्वयमा स्वच्छता र सरसफाई सम्बन्धी सार्वजनिक सचेतना अभिवृद्धि तथा मास्क र हातधुने साबुन वितरण जस्ता मुख्य क्रियाकलाप संचालन गरिरहेका छन् । अर्को तर्फ, आवतजावतमा तथा भेला हुन बन्देजका कारण सा.वि.व्य.सहरुले वर्षा यामको लागि उद्धार अभ्यास जस्ता सामुदायिक पुर्वतयारी गतिविधिहरू गर्न सकिरहेका छैनन् ।
- सा.वि.व्य.सहरूसंग प्रकोपको जोखिममा रहेका समुहहरूको लैङ्गिक वर्गीकरण गरिएको तथ्यांक छ, जुन कोभिड-१९ संक्रमणको जोखिममा रहेका समुहहरूको तथ्यांकसँग धेरै हदसम्म मिल्दोजुल्दो छ । जेष्ठ नागरिक, अपांगता भएका

व्यक्ति, गर्भवती महिला, स्तनपान गराइरहेका महिला, बालबालिका र दैनिक ज्यालादारी मजदुर लगायत उल्लेख्य संख्यामा समुदायका मानिसहरू उक्त समुहमा पर्दछन् ।

निष्कर्ष

कोभिड -१९ सम्बन्धी सचेतना र कार्यहरू

- सर्वेक्षणको समयसम्म कुनै पनि सा.वि.व्य.स (सि डि एम सी) मा विरामी भेटिएका छैनन् । यद्यपि, पोलिमरेज चेन रियाक्सन (पिसिआर) परीक्षणहरू तीव्र रूपमा गरिएको छैन र लक्षण नदेखिएका व्यक्तिहरूको लगत राख्न गाह्रो छ । हामीले तथ्यांक प्राप्त गरेका ७ वटा समितिहरू अन्तर्गतका ०.४ प्रतिशत जनसंख्याको परीक्षण भएको छ ।
- कोभिड-१९ को सम्बन्धमा सबै सा.वि.व्य.सहरू जानकारी छान्ने र मुख्यतः वडा र पालिकाहरूसँगको समन्वयमा उनीहरूले सकृय रूपमा कोभिड-१९ उत्थानशीलताका लागि गतिविधिहरू सन्चालन गरिरहेका छन् । ति गतिविधिहरूमा समुदायको सरसफाई, सार्वजनिक सचेतना अभियान, र रेडियो तथा मोबाइल मार्फत प्रदान गरिने सचेतना सन्देशहरू पनि पर्दछन् । त्यसै गरि, वडा तथा पालिकाहरूसँगको समन्वयमा मास्क तथा हात धुने साबुन वितरण गरेर सा.वि.व्य.सहरूले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरिरहेका छन् ।
- मानिसहरूले संक्रमण रोकथामका लागि (स्थानीय सरकारले उपलब्ध गराएका) मास्क लगाउने, नियमित रूपमा हात धुने र निसंक्रमण गर्ने, हिंडडुल समित गर्ने र दुरी कायम गर्ने लगायतका सावधानीहरू अपनाएको कुरा सबै सिडीएमसीहरूले जानकारी गराएका छन् । केहि समुदायले बाहिरबाट आएका मानिसको प्रवेशमा कडाई गर्न शुरू गरेका छन् ।
- जम्मा १७ प्रतिशत समुदायमा मात्रै क्वारेन्टाइन र छुट्टै राखेर उपचार गर्ने स्थानको व्यवस्था रहेको छ । आठ वटा समुदाय मध्ये बर्दिया (दुई वटा), डडेल्धुरा(पाँच वटा) र कन्चनपुर (एउटा) जिल्लामा मात्रै त्यस्तो सुविधा रहेकोमा २ वटा त बाढी र पहिरोबाट समेत सुरक्षित छैनन् । बैतडी र कैलालीमा रहेका सा.वि.व्य.सहरूले आफुसंग क्वारेन्टाइन र छुट्टै उपचार गर्ने स्थानको व्यवस्था नरहेको जनाएका छन् ।
- समुदायको सूचनाका लागि रेडियो, एसएमएस र टेलिभिजन विश्वसनीय श्रोत रहेको कुरा सा.वि.व्य.सहरूले उल्लेख गरेका छन् ।

प्रकोप र कोभिड -१९ जोखिमको अवस्था

- प्रकोप जोखिम नक्शांकनमा सा.वि.व्य.सहरूको भूमिका हुने हुँदा उनीहरूसँग समुदायभित्र रहेका जोखिममा रहेका घरधुरी तथा जनसंख्याको तथ्यांक हुन्छ । त्यस प्रकारको तथ्यांक कोभिड-१९ को जोखिममा रहेका समुह पहिचान गर्न पनि उपयोगी हुन्छ । व्यक्तिहरू दुवै प्रकारका संकटमा पर्न सक्ने सम्भावना रहे पनि, जनसंख्याको उल्लेख्य हिस्सा प्रकोप र कोभिड-१९ को जोखिममा रहेको समुहमा पर्ने कुरा स्पष्ट छ ।
- जेष्ठ नागरिकहरूको संख्या २०९५ छ, जुन कुल जनसंख्याको ८ प्रतिशत हो । समुदाय तहमा गरिएको विश्लेषण हेर्दा समुदाय अनुसार यस्तो संख्या बढी रहेको पनि पाइएको छ । बर्दिया जिल्लामा रहेको दक्षिणपुर सा.वि.व्य.स र कन्चनपुर जिल्लामा रहेको त्रिशक्ति सा.वि.व्य.समा ६० वर्ष भन्दा बढी उमेरका मानिसको संख्या १४ प्रतिशत रहेको छ ।
- ४६ वटा सा.वि.व्य.सहरूमा ३२६ गर्भवती महिला तथा १९५ स्तनपान गराइरहेका महिला रहेका छन्, जुन कुल महिला जनसंख्याको क्रमशः २ प्रतिशत र १ प्रतिशत हो ।

- कुल जनसंख्याको १ प्रतिशत अथवा ३३३ जनामा अपाङ्गता रहेको छ । तर, समुदाय तहको विश्लेषणले केहि समुदायमा यो संख्या बढी रहेको देखाउँछ; डडेल्धुरा जिल्लामा रहेको राकासुन सा.वि.व्य.सले आफ्नो कुल जनसंख्याको ९ प्रतिशत मानिसमा अपाङ्गता रहेको जनाएको छ ।
- बालबालिकाहरूको संख्या ८,२०१ अर्थात् कुल जनसंख्याको ३० प्रतिशत रहेको छ ।
- दैनिक ज्याला मजदुरी गर्ने ३,२०८ मानिसहरूको संख्या कुल जनसंख्याको १२ प्रतिशत हो भने दैनिक ज्यालादारीमा काम गर्ने मजदुरको हिस्सा सबै भन्दा बढी बर्दिया जिल्लामा रहेको छ । बर्दिया जिल्लामा दैनिक ज्यालादारी मजदुरको औसत अनुपात २० प्रतिशत रहेकोमा सोनाहागाउँ र बनघुसा सा.वि.व्य.सले भने आफ्नो कुल जनसंख्याको ५० प्रतिशत मानिसले दैनिक ज्यालादारी गर्ने कुरा जनाएका छन् ।

तालिका १ : ४६ वटा समुदायभित्र जोखिममा रहेका समुहमा रहेका मानिसहरूको संख्या

जनसंख्याको किसिम	संख्या
वृद्धा (६० वर्ष भन्दा माथि)	१०७६
वृद्ध (६० वर्ष भन्दा माथि)	१०१९
अपाङ्गता भएका व्यक्ति	३३३
गर्भवती महिला	३२६
स्तनपान गराईरहेका महिला	१९५
बालिका	३९८०
बालक	४२२१
दैनिक ज्यालादारी कामदार (महिला)	१२३२
दैनिक ज्यालादारी कामदार (पुरुष)	१९७६
	१४३५८

८ सर्वेक्षण गरिएका ४६ समुदायको कुल जनसंख्या २७,६७६ रहेको छ ।

तालिका २ : जिल्ला गत जनसंख्याको प्रतिशत

जिल्ला	वृद्धवृद्धा	अपांगता भएका व्यक्ति	बालबालिका	गर्भवती महिला (कुल महिला मध्ये)	स्तनपान गराईरहेका महिला (कुल महिला मध्ये)	दैनिक ज्यालादारी मजदुर
बैतडी	७ %	१ %	४२ %	२ %	३ %	११ %
बर्दिया	९ %	१ %	१० %	१ %	०.३ %	२० %
डडेल्धुरा	७ %	२ %	४० %	२ %	१ %	१ %
कैलाली	७ %	१ %	३३ %	२ %	१ %	७ %
कन्चनपुर	७ %	२ %	३८ %	४ %	३ %	१२ %

८ सर्वेक्षण गरिएका ४६ वटा समुदायको जनसंख्याले भाग गरेर प्रतिशत निकालिएको हो ।

अत्यावश्यक सेवामा प्रभाव

- ६० प्रतिशत ले खाद्यान्न अभावलाई प्रमुख खतराको रूपमा उल्लेख गरेका छन् । सिमित श्रोत साधनले गर्दा विशेषगरी दलित समुदायले खाद्यान्न प्राप्त गर्न समस्या भोगिरहेका छन् । समुदायहरूले खाद्यान्नको मुल्य वृद्धि, पिउने पानीको अभाव, र बजार बन्द भएकोले कृषि उत्पादन विक्री गर्न नपाउने जस्ता समस्याको सामना गरिरहेका छन् ।
- बाढी र पहिरोको समयमा २२ प्रतिशत समुदाय स्वास्थ्य केन्द्रसम्म पुग्न सक्दैनन् । समुदायबाट स्वास्थ्य केन्द्रसम्मको दुरी ५०० मिटर देखि ७ किलोमिटरसम्म र औसतमा २.८ किलोमिटर रहेको छ । स्वास्थ्य संस्था सम्म पुग्न १५ मिनेट देखि डेढ घण्टा सम्म समय लाग्छ र औसत समय ४० मिनेट रहेको छ ।
- लकडाउनको कारणले बजार बन्द भएपछि २८ प्रतिशत समुदायमा सरसफाई र स्वच्छताका लागि अत्यावश्यक सामाग्रीका लागि प्रतिस्पर्धा भैरेको छ । वर्षा याम लागेपछि आईपर्ने अन्य समस्याले गर्दा कोभिड-१९ को जोखिम निराकरण गर्ने अत्यावश्यक सामाग्रीहरूको खरिद गर्नको लागि मानिसहरूको क्षमता र पहुँच भन्ने कम हुन्छ ।
- आवश्यक सरसफाई र स्वच्छताको लागि ९६ प्रतिशत समुदायमा आवश्यक पानी उपलब्ध छ । ४६ मध्ये ३५ वटा (७६ प्रतिशत) समुदाय समथर तराइमा रहेका छन् र अधिकांश घरधुरीमा जमिन मुनिको पानी उपलब्ध रहेको छ । तर, डडेल्धुरामा रहेका २ वटा समुदायमा भने श्रोत टाढा रहेकोले पानीको अभाव रहेको जानकारी गराएका छन् । साथै, मध्य पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित समुदायहरू मध्ये २०-२५ प्रतिशत) समुदायमा भने वर्ष भरि नै पानीको समस्या रहेको छ ।

सामुदायिक विपद व्यवस्थापन समितिको समन्वय

- १७ प्रतिशत सा.वि.व्य.सहरूमा स्वास्थ्य केन्द्र र स्वास्थ्य चौकी जस्ता स्वास्थ्य निकाय तथा श्रोत साधनसँग समन्वय गर्ने संयन्त्र रहेको छ, र अधिकांश सा.वि.व्य.सको वडा कार्यालयसँग राम्रो सम्बन्ध रहकोले स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित श्रोत साधनमा राम्रो पहुँच रहेको छ । सा.वि.व्य.सहरूले पालिकाहरूमा रहेका स्वास्थ्य शाखासँग समेत समन्वय गर्न सकिने उल्लेख गरेका छन् ।
- कोभिड-१९ प्रकोप आएमा कसरी सामना गर्ने भन्ने सम्बन्धमा समन्वयको लागि सा.वि.व्य.सहरूले निम्न उल्लेखित सरोकारवालाहरूलाई पहिचान गरेका छन् : वडा तथा पालिकाको कार्यालय, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, सहकारी, टोल विकास समिति, आमा समुह र महिला समुहहरू ।

कोभिड-१९ र विपद व्यवस्थापन योजना

- ७० प्रतिशत सा.वि.व्य.सहरूले आफ्नो विपद व्यवस्थापन योजनामा कोभिड-१९ लाई पनि समावेश गर्न शुरू गरेका छन् ।
- ८७ प्रतिशत सा.वि.व्य.सहरूले आफुसंग उपलब्ध रहेको विपद जोखिम व्यवस्थापन कोषको रकम कोभिड-१९ प्रतिकार्यको लागि आवश्यक सचेतना कार्यक्रम, मास्क र हात धुने साबुन वितरण, विपन्न घरधुरीको लागि खाद्यान्न तथा औषधि लगायत सहयोग, र विरामीलाई सहयोग जस्ता क्रियाकलाप सन्चालनको लागि प्रयोग गरिरहेका छन् । यद्यपि, विपद जोखिम व्यवस्थापन कोषहरूमा सिमित रकम हुन्छ र त्यस्तो रकम रू २,५०० देखि ४ लाख सम्म मात्रै हुन्छ, जुन प्रकोप र कोभिड-१९ दुवैको रोकथामका लागि आवश्यक कार्य गर्न पर्याप्त छैन ।
- सबै सा.वि.व्य.सहरूले लाइफ ज्याकेट, डोरी, साइरन तथा गैर-खाद्य सामाग्रीहरू तथा खोजी र उद्धार कार्यमा प्रयोग हुने सामाग्रीहरू राम्रो अवस्थामा रहेको जनाएका छन् । तर, कोभिड-१९ को कारणले गर्दा बजार बन्द भएकोले खाद्यान्न, सरसफाई तथा स्वच्छताको लागि आवश्यक सामाग्रीको भने अभाव रहेको छ ।

सुरक्षित स्थानमा हुनसक्ने कोभिड-१९ को संक्रमणलाई मध्यनजर गर्दा

- ८९ प्रतिशत समुदायमा विद्यालय र सामुदायिक आश्रय स्थल जस्ता तोकिएका सुरक्षित स्थान रहेका छन् । तोकिएका सुरक्षित स्थान नभएका ११ प्रतिशत समुदायमा सुरक्षित स्थानको पूर्व-निर्धारित संरचना रहेका छन् भने सुरक्षित स्थानहरूको औसत क्षमता २०४ जना अट्ने रहेको छ, । समुदाय अनुसार सुरक्षित स्थानको क्षमता ३० देखि १,६०० जना अटाउने सम्मको छ ।
- ४३ प्रतिशतसुरक्षित स्थानहरूमा हात धुने व्यवस्था छैन भने ५८ % त्यस्ता स्थानहरूमा हात धुने साबुन छैन ।
- सुरक्षित स्थान तथा आश्रय स्थलहरूमा दुरी कायम गर्न गाह्रो हुने कुरा सा.वि.व्य.सहरूले जनाएका छन् । यस्तो अवस्थामा अनुकुलन गर्नको लागि चाल्नुपर्ने भनेर पहिचान गरिएका कदमहरू यस प्रकार थिए : सुरक्षित स्थानमै कोभिड-१९ का विरामीहरूको लागि क्षेत्र तोक्ने, सुरक्षित स्थानमा आवतजावत बन्द गर्ने र अनावश्यक भीड नगर्ने ; हात धुने व्यवस्था गर्ने र स्वच्छ अभ्यास प्रवर्द्धन गर्ने, मास्कको प्रयोग सुनिश्चित गर्ने, र अस्थायी आवास निर्माण गर्ने । वडा तथा पालिकाको कार्यालयसँग गरिने समन्वय महत्वपूर्ण हुने कुरामा पनि समुदायहरू जानकार रहेका छन् ।
- १५ प्रतिशत सा.वि.व्य.सले आफ्नो समुदायमा १००-२०० जना सम्मको लागि सुरक्षित स्थानको रूपमा प्रयोग गर्न सकिने संरचनाहरू रहेको जानकारी गराएका छन् ।

सा.वि.व्य.सहरूको भुमिका

- माथि उल्लेखित जोखिमहरूको निराकरण गर्नको लागि आफ्नो भुमिका सा.वि.व्य.सहरूले बुझेका छन्, र कोभिड-१९ महामारीकै समयमा वर्षायामको लागि तयारी तथा प्रतिकार्यको लागि निम्न उल्लेखित कार्यहरू पहिचान गरेका छन् :
- स्वास्थ्य सम्बन्धी जानकारी तथा सचेतना सन्देश प्रदान गर्नको लागि हाल रहेका पुर्व-सूचना प्रणालीको उपयोग गर्ने
- जोखिममा रहेका समुहहरूका लागि आवश्यक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नको लागि स्थानीय सरकारसंग समन्वय गर्ने
- असल सरसफाई तथा स्वच्छता अभ्यास सम्बन्धमा सार्वजनिक सचेतना प्रवर्द्धन गर्ने

- कोभिड-१९ को जोखिम निराकरण गर्नको लागि सुरक्षित स्थानलाई व्यवस्थित गर्ने र वैकल्पिक सुरक्षित स्थानको पहिचान गर्ने
- क्वारेन्टाइन स्थलको व्यवस्थापनमा सहयोग गर्ने
- हात धुने साबुन र स्वच्छताका सामग्री खरिद गर्नको लागि विपद व्यवस्थापन कोषको उपयोग गर्ने
- अत्यावश्यक सेवासम्मको पहुँचको लागि सडक अवरोध हटाउनको लागि सहयोग गर्ने

सुभाब

संघीय सरकार र दातृ संस्थाहरूलाई सुभाब

- सरकार, दातृ निकाय, र एनजीओ/आइएनजीओले वर्षा याम लाग्दै गर्दा बाढी र पहिरोको उच्च जोखिममा रहेका समुदायमा पहिचान गरिएका यसअघि उल्लेख गरिएका समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्नु आवश्यक छ। उदाहरणको लागि, जोखिममा रहेका लक्षित समुहहरूलाई विभिन्न किसिमका सहायता प्रदान गर्नको लागि स्थानीय सरकारहरूलाई संघीय सरकार र दातृ निकायहरूले सहयोग गर्नुपर्दछ। जस्तै, निःशर्त प्रदान गरिने नगदले मानिसहरूलाई बाढी र कोभिड-१९ दुवै संकटका बेला आधारभूत आवश्यकता पुरा गर्न मद्दत गर्दछ। खास गरी संघीय सरकारले निःशर्त नगद प्रवाहको लागि सकृय रूपमा निर्देशिका र विधिहरूको विकास गर्नुपर्दछ। दातृ संस्थाहरूले जोखिममा रहेका परिवारहरूलाई नगद तथा भौचर प्रदान गर्नुका साथै पहिरो र बाढीको उच्च जोखिम क्षेत्रको रूपमा पहिचान गरिएका क्षेत्रमा सुरक्षा संरचना निर्माण गर्न कामका लागि नगद वा कामका लागि खाद्यान्न जस्ता कार्यक्रमहरू मार्फत थप आर्थिक सहयोग प्रदान गर्ने सम्बन्धमा विचार गर्नुपर्दछ। एनजीओ/आइएनजीओहरूले चाहिँ स्थानीय सरकारहरूसँग निकट समन्वय गर्दै उनीहरूका आवश्यकता सम्बोधन तथा सहयोग वितरण कार्य सम्पन्न गर्नुपर्दछ।
- सर्वेक्षण गरिएका सा.वि.व्य.सहरूले कोभिड-१९ को जोखिम निराकरण गर्नको लागि सकृय रूपमा काम गरिरहेका छन्, तर हात धुने सुविधा तथा साबुन सहज रूपमा उपलब्ध गराउनको लागि उनीहरूलाई सहयोगको आवश्यकता रहेको छ। सरकार र दातृ संस्थाहरूले सुरक्षित स्थानमा हात धुने व्यवस्थाको लागि वर्षायाम अगाडि नै संरचनाको निर्माण तथा हात धुने साबुन वितरणको लागि सहयोग रकममा वृद्धि गर्नु पर्दछ। स्थानीय सरकार र समुदाय अन्तर्गतका विपद व्यवस्थापन कोषको लागि प्रत्यक्ष आर्थिक सहयोग गर्ने तर्फ विचार गर्नु आवश्यक छ। एनजीओ/आइएनजीओ लगायतका कार्यान्वयनकारी संस्थाहरूले सुरक्षित स्थानका लागि प्रदान गरिने सहयोगमा पानी तथा सरसफाई सम्बन्धी उपकरणहरू पनि समावेश गर्नुपर्दछ।
- नेपाल सरकार र आश्रय स्थल समुहले कोभिड-१९ को जोखिमलाई मध्यनजर गर्दै सुरक्षित स्थानलाई उपयुक्त रूपमा तयार गर्न वा अस्थायी वासस्थान निर्माण गर्नको लागि स्थानीय सरकारहरूलाई प्रयोगकर्ता मैत्री सन्चालन प्रकृयाको लागि सहयोग गर्नुपर्दछ। सुरक्षित स्थानमा दुरी कायम गर्नु एउटा चुनौती हो र अधिकांश समुदायहरूमा वैकल्पिक संरचना छैनन्।
- वैदेशिक रोजगारीमा रहेका ६ लाख नेपालीहरू आगामी केहि महिना भित्र फर्केर आउने अपेक्षा गरिएको हुँदा सरकार र दातृ संस्थाहरूले प्रशस्त पानी र सरसफाई सुविधाहरू सहितका न्युनतम मापदण्ड युक्त थप क्वारेन्टाइन र एकान्तवास निर्माणको लागि आर्थिक सहायता उपलब्ध गराउनुपर्दछ। यस्तो अवस्थामा वर्षा याममा सुरक्षित स्थानमा जम्मा हुने क्रममा भिडभाडयुक्त वासस्थानहरूमा रोग सार्ने सम्भावना रहन्छ। संक्रमित व्यक्तिहरू, हालसालै यात्रा गरेर आएका तथा लक्षण देखिएका व्यक्तिहरूलाई छुट्टा-छुट्टै स्थानमा बस्ने प्रबन्ध गर्नको लागि समुदायमा सुरक्षित पुर्वाधारको आवश्यकता हुन्छ। साथै, क्वारेन्टाइन तथा एकान्तवास निर्माण गर्नको लागि बाढी तथा पहिरोको प्रकोपले असर नपुऱ्याउने स्थानको छनोट गर्नुपर्दछ।

सामुदायिक विपद व्यवस्थापन समितिहरूको लागि सुझाव

- वर्षायाममा आउने प्रकोपको तयारी तथा प्रतिकार्यका लागि सामुदायिक विपद व्यवस्थापन समिति (सा.वि.व्य.स) हरूले स्थानीय सरकारसंग, विशेष गरि स्वास्थ्य सम्बन्धी निकाय तथा कार्यालय र महिला सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविका जस्ता संजालहरूसंग समन्वय गर्नु आवश्यक छ । सा.वि.व्य.सहरूले बाढी आउनु अघि नै विद्यमान श्रोत तथा संजालको पहिचान गर्नुका साथै सुरक्षित स्थानमा कोभिड-१९ को संक्रमण रोकथामका लागि आवश्यक संचार संयन्त्र तथा संचालन प्रकृया निश्चित गर्नुपर्दछ । बाढी तथा पहिरो आएको समयमा स्वास्थ्य केन्द्रसम्म पहुँच नहुने समुदायहरूको लागि समन्वय तथा सहायतालाई अझ मजबुत बनाउनु अत्यन्तै महत्वपूर्ण हुनेछ ।
- सा.वि.व्य.सले पुर्व सूचना प्रणाली र जोखिममा रहेका जनसंख्याको पहिचान गरेका जोखिम नक्शा लगायत आफ्ना विद्यमान संरचनाहरूलाई कोभिड-१९ को जोखिम सम्बन्धी स्वास्थ्य सन्देश प्रवाह गर्न तथा पुर्व-तयारीलाई सुदृढ पार्नको लागि पुर्ण रूपमा उपयोग गर्नुपर्दछ ।

सम्पर्क

योको ओकुरा

क्षेत्रीय कार्यक्रम निर्देशक, जुरिच बाढी उत्थानशिलता संजाल । मर्सी कोर

yokura@mercycorps.org

साजन न्यौपाने

नीति तथा पैरवी विशेषज्ञ , जुरिच बाढी उत्थानशिलता संजाल । मर्सी कोर

saneupane@mercycorps.org

विक्रम राना

परियोजना प्रबन्धक, विश्व्यापी बाढी उत्थानशीलता कार्यक्रम, जुरिच बाढी उत्थानशिलता संजाल । प्राक्टिकल एक्शन

bikram.rana@practicalaction.org.np

कृष्ण कुमार के.सी.

फोकल पोइन्ट, सिबिडीआरएम पल्याटफर्म, जुरिच बाढी उत्थानशिलता संजाल । आइ एफ आर सी

krishna.kc@ifrc.org

अनुसुची १

जिल्ला	समुदायको नाम	कुल जनसंख्या
बैतडी	बगाडी	६०१
बैतडी	बिटकम	२५४
बैतडी	क्यादह	३३२
बैतडी	ओखलवाटा	२९४
बैतडी	पन्सेरा	३७४
बैतडी	सोनगाउँ	५१४
वर्दिया	बनघुस्रा	४४२
वर्दिया	चक्कापुर	६४३
वर्दिया ।	दक्षिणपुर	७९२
वर्दिया	मुर्घहवा	८१२
वर्दिया	नंगापुर	९९५
वर्दिया	संघर्षनगर	२८७३
वर्दिया	सोनाहागाउँ	९९१
डडेल्धुरा	बेलडांगी	२५९
डडेल्धुरा	घरेलु	५३६
डडेल्धुरा	जफाटी	९८९
डडेल्धुरा	कुमुल्ले	५१३
डडेल्धुरा	राकासुन	३९८
कैलाली	वनगाउँ	४२८
कैलाली	बिजुलिया	१४५०
कैलाली	बिसनपुर	२५०
कैलाली	गंजहुवा	७३१
कैलाली	कर्मीडांडा	३५४
कैलाली	खोनपुर	५६१
कैलाली	ललितपुर	१६२
कैलाली	लालपुर	३०१
कैलाली	निमुवाबोभी	१८०
कैलाली	नुक्लिपुर	४२३
कैलाली	पचलापुरूवा	५१०

कैलाली	समाज एकता	६९४
कैलाली	शिवपुर	१७६
कैलाली	शिवरतनपुर	४१२
कैलाली	सिम्रेनी	६२८
कन्चनपुर	बैजनाथ	५१८
कन्चनपुर	डोडा	६५८
कन्चनपुर	ईटाहा	४६२
कन्चनपुर	जनजागरण	३७८
कन्चनपुर	जनजीवन	२९३
कन्चनपुर	जीवनज्योति	९७५
कन्चनपुर	मालिका	९२८
कन्चनपुर	कंज	७१६
कन्चनपुर	लालभुडी	५०५
कन्चनपुर	सृजनशील	६५५
कन्चनपुर	सुनवारा	५१५
कन्चनपुर	स्वतन्त्र	७५४
कन्चनपुर	त्रिशक्ति	६०७